

Aseettomasta vastarinnasta

Yleisesikuntamajuri M L a p p a l a i n e n

1. JOHDANTO

Viime vuosina on kysymys aseettoman eli väkivallattoman vastarinnan merkityksestä ja mahdollisuuksista yhteiskunnan puolustamisessa tullut suuremman mielenkiinnon kohteeksi kuin kenties koskaan aikaisemmin.

Väkivallatonta vastarintaa on aikaisemminkin usein esiintynyt sekä kansainvälisten että kansallisten konfliktien yhteydessä. Tällöin se on ilmennyt sekä itsenäisenä toimintamuotona ja reagoititapana että väkivaltaan turvautuvan vastarinnan yhteydessä ja sen täydentäjänä. Viimeksi mainitussa tapauksessa sen tulokset ovat eräissä yhteyksissä saattaneet olla heikon aseellisen toiminnan saavutuksia huomattavammat. Tällaiseen johtopäätökseen voidaan tulla esimerkiksi Norjassa toisen maailmansodan aikana harjoitetun vastarinnan osalta. Jugoslavia voidaan mainita kyseisen sodan ajalta tyypillisenä esimerkkinä miehiteytystä maasta, jossa aseellinen vastarinta oli voimakkaasti ja tuloksia tuottavana etualalla.

Gandhin Intiassa johtama väkivallaton vastarinta on maailmanhistorian huomatuimpia mainitun vastarinnan tyyppiesimerkkejä. Omaan historiaamme kyseessä oleva vastarinta liittyy "routavuosina" käydyin taistelun olennaisena sisältönä. Ajoittain, muun muassa suurlakon ja

asevelvollisuuskutsunnoista kieltäytymisen avulla saavutetuista tuloksista huolimatta, Suomessa harjoitettu passiivinen vastarinta ei saavuttanut sille asetettuja tavoitteita. Ensimmäiseen maailmansotaan mennessä keisarillisen Venäjän ote oli tiukentunut, passiivinen vastarinta ei kyennyt estämään venäläistämispoliittikkaa. Suomen autonomian tulevaisuudennäkymät ja kansallisen olemassaolon mahdollisuudet näyttivät Lauerman mukaan synkiltä, suorastaan toivottomilta.¹⁾ Sotilaallisessa ja poliittisessa yleistilanteessa tapahtuneet muutokset (Venäjän tappio, vallankumous) sekä oma aseellinen toimintamme mahdollistivat kansallisen päämäärämme, valtiollisen itsenäisyyden saavuttamisen.

Aseettoman vastarinnan merkitystä ja mahdollisuuksia kansallisten etujen turvaamisessa koskevassa tutkimuksessa voidaan nähdä seuraavat pääkysymykset:

- aseettoman vastarinnan käsitteellisen analysointi,
- kyseisen vastarinnan mahdolliset päämäärät ja tavoitteet,
- aseettoman vastarinnan keinot ja menetelmät,
- aseettomasta vastarinnasta saatujen kokemusten analysointi sekä
- aseettoman vastarinnan mahdollisuudet, tavoitteet, soveltamispuitteet, keinot ja menetelmät ja tulokset kunkin maan erikoisolosuhteissa. Tällöin asian ytimen muodostavat seuraavat kysymykset:
- riittäisikö, ja missä olosuhteissa, aseeton vastarinta tai siihen valmistautuminen turvaamaan kansallisen olemassaolon ja ao kansakunnan oman näkemyksen mukaisen kehityksen?
- mikä on aseettoman vastarinnan maahantunkeutumista ennalta ehkäisevä vaikutus?
- voidaanko aseettoman vastarinnan ja siihen turvautumiseen julistamisen avulla täyttää kansainväliset turvallisuuspoliittiset sitoumukset?
- mikä on aseettoman vastarinnan merkitys aseellisen puolustuksen tukijana ja täydentäjänä?

¹⁾ Matti Lauerma: Jägarrörelsen, Finlands ofärdsår 1899—1917. Tukholma 1963, s 185.

2. ASEETTOMAN VASTARINNAN KÄSITESISÄLLÖN ANALYSOINTIA

Aseeton vastarinta (tai puolustus), väkivallaton vastarinta ja passiivinen vastarinta ovat ilmaisuja, joita on käytetty kuvaamaan aseiden käyttöön turvautumatonta puolustautumista oikeuksien loukkaajaa vastaan. Ulkomaisessa kirjallisuudessa on käytetty myös käsitteitä siviili-puolustus sekä sosiaalinen puolustus, joista ainakin ensiksi mainitun käyttö saattaa aiheuttaa sekaannuksia.

Aseeton vastarinta voidaan määritellä esimerkiksi seuraavasti:

Aseeton vastarinta on maan väestön, sen tiettyjen osien ja/tai yksityisten kansalaisten suorittamana ilman fyysisen väkivallan käyttöä tapahtuva vastarinta ja kielteinen asennoituminen, jonka kohteena voivat olla luvaton maahan tunkeutuja, epämieluisa poliittinen johto (vrt. Quisling-tyyppiset hallitukset) tai muut kansakunnan tai sen jäsenten etujen loukkaajat (maahantunkeutujaa kannattavat järjestöt, yhteis-toimintamiehet jne).

Käsitteellisesti aseettomaan vastarintaan sisältyvät

- aktiivinen maahantunkeutujalle vahinkoa tuottava toiminta,
- passiivinen asennoituminen (pidättyminen yhteistyöstä, viivytely, jarrutus jne).

Aseeton vastarinta voi käyttää aseita välillisesti tarkoituksensa saavuttamiseksi

- tukemalla aseellisia vastarintaliikkeitä (mm Norjassa toisen maailmansodan aikana),
- pyrkimällä itsemurhien avulla kiinnittämään huomiota ja vaikuttamaan vastarinnan kohteeseen.

Peruserona aktiivisen toiminnan ja passiivisen vastarinnan välillä voidaan pitää jälkimmäiseen liittyvää tarkoituksellista pidättymistä mm rikosoikeudellisessa mielessä fyysisen vahingon tekemiseltä. Aktiiviseen toimintaan ei puolestaan välttämättä sisälly viimeksi mainittua piirrettä.

3. ASEETTOMAN VASTARINNAN PÄÄMÄÄRISTÄ JA TAVOITTEISTA

3.1 Aseettoman vastarinnan päämäärä

Aseettoman vastarinnan yleisen päämäärän voidaan sanoa olevan saman kuin aseellisenkin puolustuksen:

Pakottaa kansakunnan oikeuksien ja aseman loukkaaja (lähinnä luvaton maahantunkeutuja kannattajineen) luopumaan loukkaustoimenpiteistään tai jo niiden suunnittelusta (tai ainakin rajoittamaan niitä).

Luonteestaan johtuen aseettoman vastarinnan yleinen perusta on voimakkaasti moraaliseettinen. Se perustuu erittäin suuressa määrin uskoon henkisten voimavarojen käyttömahdollisuuksiin aseellisenkin voiman haltijaa vastaan, joko välittömästi tai välillisesti. Aseeton vastarinta itse asiassa samaistuu kansan henkiseen puolustuskykyyn, mikä on välttämätön toiminnan perusta maanpuolustuksen kaikilla aloilla ja ilmenee mm yleisenä kykyä selviytyä vaikeuksista erilaisissa kriisitilanteissa.

Kun aseettomalle vastarinnalle asetetaan tavoitteet, on perusedellytyksenä kaikkien käytettävissä olevien turvallisuuspoliittisten mahdollisuuksien vertailu. Ellei näin menetellä, päämäärät, tavoitteet ja keinot joutuvat ristiriitaan keskenään. Sattumanvaraisuuteen luottaminen on väärää ja vaarallista turvallisuuspolitiikkaa.

Kaiken toiminnan mielekkyys perustuu mahdollisimman selkeästi asetettuihin tavoitteisiin, joiden on maanpuolustuksen osalta perustuttava arvioitavissa olevaan uhkaan sen eri muotoineen sekä käytettävissä oleviin kokonaisvoimavaroihin. Aseettoman vastarinnan konkreettisten tavoitteiden asettaminen on vaikeata johtuen vaikeudesta arvioida yleisiä toimintamahdollisuuksia ja toiminnan edellytyksiä. Tähänastisten kokemusten perusteella sen päämääräksi ei voida asettaa aseellisen maahantunkeutumisen torjumista, ei välittömästi eikä välillisesti muutoin kuin aseellisen ja muun maanpuolustuksen henkisenä komponenttina ja tukena. Tällaisena tiedostettuna ja signaloituna osatekijänä sen voidaan otaksua vaikuttavan myös potentiaalisen hyökkäyksen ennalta ehkäisyyn. Aseettoman vastarinnan välittömän toiminnan mahdolli-

suudet ovat ilmenneet vasta kun potentiaalinen hyökkääjä on osaksi tai kokonaan saavuttanut tavoitteensa.

Aseettoman vastarinnan yleisinä tavoitteina ja toiminnan suunta-
viivoina voidaan pitää seuraavia seikkoja:

- osoittaa maahantunkeutujalle sen toiminnan epäoikeutus ja epä-
mieluisuus,
- säilyttää väestön yhteenkuuluvaisuudentunne ja moraali vaikeis-
sakin olosuhteissa sekä
- osoittaa ulkopuolisille valtioille sekä kansainvälisille turvalli-
suusjärjestöille (YK) kansakunnan pyrkimys ja tahto säilyttää
itsenäisyytensä (tai saavuttaa se).

3.2 Aseettoman vastarinnan tavoitteisiin, mahdollisuuksiin ja menetelmiin vaikuttavat tekijät

Aseettomasti suoritettavan tai suoritettavaksi suunnitellun vasta-
rinnan tavoitteisiin, mahdollisuuksiin ja menetelmiin vaikuttavat seu-
raavat tekijät:

- kyseessä olevan valtion (kansan) poliittinen ja strateginen
asema,
- oikeuksien loukkaamisen (maahantunkeutuminen, vallankäyttö)
yleinen luonne,
- loukkaajan ja kohteena olevan valtion aikaisemmat suhteet,
- loukkaajan (maahantunkeutujan) asennoituminen, toiminta ja
toiminnan motivointi,
- loukkaustapahtumien vaikutus muihin valtioihin ja kansainväli-
siin turvallisuusjärjestöihin; niiden asennoituminen, ulkopuoli-
nen painostus, eskalaatio, avun saanti sekä
- kokonaisvastarinnan yleiset mahdollisuudet; loukkauksen koh-
teeksi joutuneen kansan yleinen henkinen kestävyys.

3.2.1 Kyseessä olevan valtion (kansan) poliittinen ja strateginen asema

Tietyn valtion asema maailman kansainvälis- ja turvallisuuspoliitti-
sessä kokonaisuudessa vaikuttaa toisaalta siihen kohdistuvaan uhkaan

sen eri muotoineen toisaalta niihin mahdollisuuksiin, joita asianomaisella valtiolla ja kansalla on torjua itseensä kohdistuvaa välitöntä tai potentiaalista uhkaa. Uhkan muodot vaikuttavat ymmärrettävästi sekä yleisiin torjumismahdollisuuksiin että menetelmiin.

Kansakuntaan kohdistuvan potentiaalisen uhkan voidaan sanoa olevan suoraan verrannollisen asianomaisen valtion strategiseen asemaan. Tämä seikka on toisen maailmansodan jälkeen voitu todeta mm Keski-Euroopan tapausten yhteydessä ja kylmän sodan aikakautena yleensä.

Paitsi asianomaisen valtion strategista asemaa, sen yleinen poliittinen asema ja erityisesti tämä asema suhteessa välittömään tai potentiaaliseen vastarinnan kohteeseen, vaikuttaa saatavilla olevien aineellisten ja henkisten voimavarojen puitteissa käytettävissä oleviin ja mahdollisiin vastarinnan keinoihin. Vastarinnan lähtökohta on erilainen itsenäisyyttä vailla olevan kansan vapaustaistelussa verrattuna siihen taisteluun, jota itsenäinen kansakunta käy vierasta maahantunkeutujaa vastaan. Ensiksi mainitussa tapauksessa aseeton vastarinta muodostaa yleisen ja aktiivisemman vastarinnan (sissitoiminnan, aseellisen kansannousun) alku- tai sitä edeltävän vaiheen ja myöhemmin vielä mahdollisen rinnakaistoiminnan. Jälkimmäisessä tapauksessa kyseisellä valtiolla on periaatteellinen valinnan vapaus turvallisuuspoliittisten keinojen harkinnassa.

Valtion poliittista asemaa ja sen vaikutusta uhkan voimakkuuteen arvioitaessa on myös otettava huomioon ideologinen suhde tosiasialliseen tai potentiaaliseen maahantunkeutujaan. Tosin sota useassa tapauksessa ei ole katsonut ja kunnioittanut ideologisen ajattelun yhtenäisyyttä ehkäisevässä mielessä. Kuitenkin nykyisessä suurten liittoutumien ja voimakkaasti korostuneen ideologisen kahtiajakautuneisuuden maailmassa kahden tai useamman valtion keskinäisissä konfliktien ratkaisuisaan käyttämien keinojen voimakkuus on riippuvainen myös niiden välisen ideologisen yhteyden tai erilaisuuden voimakkuudesta.

3.2.2 Kansakunnan (valtion) oikeuksien suoritetun tai potentiaalisen loukkaamisen yleinen luonne

Historiallisesti aseeton vastarinta liittyy useassa tapauksessa kansakunnan vapaustaisteluun (esimerkiksi Suomi tsaarivallan aikana ja

Gandhin johtama puhdaspiirteinen passiivinen vastarinta Intiassa). Tällaisessa yhteydessä se on muodostanut luonnollisen ja usein alkuvaiheessa ainoan vastarinnan muodon, aseettoman kansan ainoan mahdollisuuden osoittaa pyrkimyksensä ja kohottaa itsetuntoaan. Se on ollut aktiivisemmän toiminnan yleinen perusta ja jatkuva henkinen komponentti. Kuten oman maamme tapahtumat suuriruhtinaskunta-ajoilta osoittavat, aseettoman vastarinnan voimakkuus on ollut (ellei tukahduttamistoimenpiteiden vaikutusta oteta huomioon) suoraan verrannollinen vieraan vallanhaltijan loukkaustoimenpiteiden voimakkuuteen. Aseettoman vastarinnan voimakkuudella ja vaikutuksella on kuitenkin rajansa, koska sen ideologia edellyttää sellaisen toiminnan, joka voi aiheuttaa koston toimenpiteitä, välttämistä. On myös otettava huomioon se, että kosto- ja pelotustoimiin voidaan ryhtyä riippumatta vastarinnan laadusta. Suomessa sortovuosien aikana harjoitettu aseeton vastarinta ei johtanut toivottuun tulokseen, vaikka ajoittaisia voittoja sen tilille voidaankin laskea. Sotilaspoliittisen ja Venäjän sisäpoliittisen tilanteen muutokset sekä viime kädessä aseiden käyttö johtivat asetetun tavoitteen saavuttamiseen.

Nykymaailmassa aseettoman vastarinnan mahdollisuuksien ja keinojen puntaroinnin yleiset puitteet muodostavat lähinnä

1. Itsenäistä valtiota vastaan suoritettu hyökkäys em muotoineen sekä
2. Riippuvuussuhteessa olevien valtioiden itsenäisyytensä laajentamisyritkymykset ja näiden pyrkimysten tukahduttamisyritysten estäminen.

Puolustautuminen poliittisin, psykologisin ja taloudellisin menetelmin suoritettua hyökkäystä vastaan sisältää luonnostaan aseettoman vastarinnan komponentin, joka ilmenee väestön henkisenä kykynä, poliittisina ja taloudellisina vastatoimenpiteinä jne.

Kylmään sotaan liittyvän kumouksellisen toiminnan ja peitetyn sodankäynnin hyökkäysmuotojen vastustaminen on aseettoman vastarinnan luonnollinen toimintakenttä, jolla joudutaan taistelemaan sekä vieraita soluttautujia että mahdollisia oman kansan keskuudessa esiintyviä kumouksellisia aineksia vastaan.

Paitsi maahantunkeutujaan aseeton vastarinta voi kohdistua sellai-

seen hallitukseen tai muuhun elimeen (kumouksellisen tai yhteistoi-
mintapuolueen johto), joka vastoin kansan enemmistön tahtoa on kut-
sunut miehittäjät maahan ja/tai toimii yhteistoiminnassa heidän kans-
saan. Tämä vastarinta suuntautuu ymmärrettävästi samanaikaisesti
joko suoraan tai välillisesti myös miehittäjään.

Maassa vallassa olevaan kansan luottamusta nauttimattomaan halli-
tukseen suuntautuva vastarinta voi jo muodollisen rauhan aikana suun-
tautua potentiaaliseen hyökkääjään. Kylmän sodan aikana, jolloin
aseiden käytöllä uhkaamisen lisäksi käytetään erilaisia muita epä-
suoran strategian menetelmiä valtapoliittisten tavoitteiden saavuttami-
seksi ja säilyttämiseksi, tällainen epämieluisaan hallitukseen kohdis-
tuva vastarinta on samalla potentiaaliseen hyökkääjään kohdistuvaa
toimintaa. Tällainen toiminta voi periaatteessa yleisistä olosuhteista
riippuen

- ehkäistä tai vaikeuttaa epäsuoraa aggressiota,
- johtaa epäsuoran strategian menetelmien soveltamisen voimistu-
miseen tai
- aiheuttaa sotilaallisen intervention.

3.2.3 Loukkaajan ja kohteena olevan valtion aikaisemmat suhteet

Maahantunkeutumisen kohteeksi joutuneen valtion vastarinnan
tavoitteisiin ja mahdollisuuksiin vaikuttavina tekijöinä on otettava huo-
mioon myös konfliktiin joutuneiden valtioiden aikaisemmat suhteet.
Ideologisen samankaltaisuuden ja yhteisten turvallisuusintressien voi-
makkuuden aste vaikuttaa yllätystekijän voimakkuuteen. Tällöin on
selkeästi nähtävä ero pakkoon perustuvan ”läheisyyden” ja spontaanin
yhteenkuuluvaisuuden tunteen ja asennoitumisen välillä. Viimeksi
mainitussa tapauksessa voitaneen luvattoman maahantunkeutumisen
mahdollisuus sisällyttää teoreettisten ja epätodennäköisten tapahtu-
mien kategoriaan.

Ideologisten valtaryhmittymien raja-alueella olevat valtiot saattavat
olla vaikeassa väliasemassa turvallisuuspoliittisia ratkaisuja tehdessään.
Edellä mainittujen ideologisten (pakko tai vapaaehtoinen samansuun-
taisuus) ja turvallisuustekijöiden (uhkan suunta ja voimakkuus) lisäksi

asiaan vaikuttaa nykyaikana ja nähtävissä olevassa tulevaisuudessa ilmeinen supervaltojen välinen etupiirijako.

3.2.4 Loukkaajan (maahantunkeutujan) asennoituminen, toiminta ja toimintansa motivointi

Maahantunkeutujan käyttäytyminen vaikuttaa useastakin näkökulmasta katsottuna aseettoman vastarinnan tavoitteisiin ja mahdollisuuksiin. Maahantunkeutujan toiminnan peruslähtökohtana voidaan pitää sitä, että se ei anna aseettomasta vastarinnasta muodostua itselleen yleistä toimintaansa haittaavaa tekijää. Sen käytettävissä on kaksi perusvaihtoehtoa

- pakkotoimenpiteet tai
- voimankäytöstä pidättyminen ja propaganda.

Kumpikin voi johtaa maahantunkeutujan kannalta pulmallisiin tilanteisiin. Pakkotoimenpiteet aseettoman vastarinnan harjoittajia kohtaan

- lisäävät katkeruutta kohteena olevan väestön keskuudessa,
- pakottavat aseettoman vastarinnan osittain maanalaiseksi (vrt. Norja toisen maailmansodan aikana) ja
- lisäävät ulkopuolisten valtioiden reaktion voimakkuutta.

Voimankäytöstä pidättyminen lisää kontaktimahdollisuuksia miehitetyn maan asujaimiston ja miehittäjien joukkojen välillä.

Toiminnan motiivoinnin ulkopuolisissa valtioissa aiheuttama reaktio vaikuttaa loukkauksen kohteeksi joutuneen valtion vastarinnan sekä mahdollisuuksiin että tavoitteisiin. Motiivoinnin epäonnistumisen seurauksena ilmenevä loukkauksen kohteeksi joutuneelle valtiolle annettu poliittinen ja henkinen tuki eivät kokemusten mukaan ole riittäviä auttamaan aseettoman vastarinnan yleisen päämäärän saavuttamista.

3.2.5 Loukkaustapahtumien vaikutus muihin valtioihin ja kansainvälisiin turvallisuusjärjestöihin.

Edellisen kohdan viimeisessä kappaleessa on viitattu tietyn kansakunnan aseman ja oikeuksien loukkaamisen ulkopuolisissa valtioissa

aiheuttaman reaktion vaikutukseen. On ilmeistä, että vain ulkopuolisten valtioiden pakkotoimenpiteiden uhka voi antaa pelkälle aseettomalle vastarinnalle konkreettisen tavoiteperustan ja vapautumistoivon antaman innostuksen. Nykyisin vallitseva etupiirijako sekä eskalaationvaara rajoittavat kuitenkin voimakkaasti erityisesti sotilaallisten vastatoimenpiteiden suorittamista.

Yhdistyneet kansakunnat -järjestön mahdollisuuksien ja vaikutuksen voidaan arvioida tässä yhteydessä kytkeytyvän supervaltojen toimintamahdollisuuksiin sitä kiinteämmin mitä konfliktialttiimmasta alueesta yleensä on kysymys.

Ulkopuolisten valtioiden vaikutushalun käytettävissä olevien mahdollisuuksien puitteissa maahantunkeutumisen kohteeksi joutuneen valtion auttamiseksi voidaan muiden tekijöiden ohella arvioida olevan riippuvuussuhteessa hyökkäyksen kohteena olevan kansakunnan omiin ponnistuksiin ja uhrauksiin — sitä autetaan, joka auttaa itseään. Turvautuminen vain passiiviseen vastarintaan saatetaan katsoa suhteettoman heikoksi ulkopuolisilta valtioilta vaadittavaan ponnistukseen verrattuna ja jopa vain symboliseksi toiminnaksi, jossa on latenttina ”pehmeään linjaan” liittyvä taipumus alistua.

3.2.6 Kokonaisvastarinnan yleiset mahdollisuudet

Vieraan vallan historiallinen ylivalta jollakin alueella sekä maahantunkeutumisen yhteydessä onnistunut sotilaallisen vastarinnan murskaaminen samoin kuin siihen valmistautumattomuus jättävät aseettoman vastarinnan ja sissitoiminnan käytettävissä oleviksi vastarinnan muodoiksi. Kumpainkin vastarinnan muoto voidaan loogisesti käsitellä laajapohjaisesti organisoidun aseellisen vastarinnan edeltäjä- tai rinnakkaisvaiheeksi. Sissisodan asiantuntija Maon kolmivaiheisessa sissisodan strategiassa on viimeisenä vaiheena ratkaisun etsiminen säännöllisten sotatoimien avulla. Aseettomalta vastarinnalta voidaan tuskin odottaa tuloksia, joita ei kokemusten mukaan ole saavutettu aktiivisempaa toimintaa edustavalla sissisodankäynnillä tai aseettoman puolustuksen ja aseellisen vastarinnan kombinaatiolla (mm. Norja 1940—1945). Tähänastiset käytännön kokemukset eivät muun muassa Schellingin mukaan tue käsitystä, että väkivallaton puolustus voisi menestykselli-

sesti korvata sotilaallisen puolustuksen joko käyttöön sovellettuna tai ennalta ehkäisevänä tekijänä.¹⁾

Jos kansallisen suvereniteetin saavuttamista tai palauttamista pidetään aseettoman vastarinnan päämääränä, ei mainitun vastarinnan tähänastisia tuloksia voida pitää maanpuolustuksen muista muodoista pidättymisen järkevänä perustana.

4. ASEETTOMAN VASTARINNAN KEINOT JA MENETELMÄT

4.1 Aseettoman vastarinnan suuntaviivat toiminnan perustana

Edellä kolmannessa kohdassa jo todetut aseettomalle vastarinnalle asetettavat yleiset tavoitteet ja suuntaviivat muodostavat pelkistettynä kolmitahoisen vaikutuspyrkimysten kentän, jossa toiminta kohdistuu

- kansakunnan suvereniteetin loukkaajaan (maahantunkeutujaan, vieraaseen vallan haltijaan),
- ulkopuolisiin valtioihin ja
- omaan väestöön.

Kun otetaan huomioon puheena olevan vastarinnan yleiset puitteet, joille on tunnusomaisena piirteenä tapahtunut vahinko eikä sen sattumisen estäminen (mihin voidaan pyrkiä aseellisen vastarinnan kyvyllä) ja siitä aiheutuva heikko lähtökohtatilanne, on oman väestön henkisen kestokyvyn ylläpitämiseen pyrkivää toimintaa pidettävä tärkeimpänä jo sen vuoksi, että vain sen avulla on hyökkääjään kohdistuva toiminta mahdollista. Silloin kun oman väestön keskuudessa on yhteistoimintamiehiä, he saattavat muodostaa mm Norjan kokemusten perusteella varsinaisen vastarinnan ensisijaisen kohteen. Tämä perustuu ymmärrettävästi moraalisyihin ja ihmistuntemukseen sekä pyrkimykseen välttää maahantunkeutujan ärsyttämistä voimakeinojen käyttöön vastarinnan tukahduttamiseksi.

On myös otettava huomioon, että kaikki maahantunkeutujaan ja sen kannattajiin kohdistuva vastarinta on väestön henkisen energian lähteitä.

4.2 Aseettoman vastarinnan keinot ja menetelmät

Väkivallattoman vastarinnan menetelmien perusta on luonteeltaan psykologinen. USA:ssa suoritettussa virallisluonteisessa tutkimuksessa

¹⁾ Thomas C. Schelling, Some Questions on Civilian Defence, Adam Roberts, toim. The Strategy of Civilian Defence s 306.

todetaan mainitun vastarinnan tekniikan perustuvan toteamukseen, että maahantunkeutujan on vaikea asennoitua siihen ja keksiä sitä vastaan tehokkaita keinoja. Sotilaat ovat harjoitetut käyttämään voimaa voimaa vastaan, mutta eivät ole tavallisesti harjoitettuja tai psykologisesti valmistettuja taistelemaan passiivista vastarintaa vastaan.¹⁾ Tästä voi kokemuksen mukaan aiheutua miehittäjälle tiettyjä pulmia, mutta ei ratkaisevaa haittaa.

Mainitussa amerikkalaisessa tutkimuksessa aseettoman vastarinnan tekniikka on luokiteltu kolmeen (3) päätyyppiin

- huomionkiinnittämistekniikkaan,
- yhteistyön välttämiseen ja
- yleiseen tottelemattomuuteen (niskoitteluun).²⁾

Aseeton vastarinta voidaan ryhmitellä

- a) Toiminnan voimakkuusasteen ja laadun perusteella
 - aktiiviseen toimintaan ja
 - passiiviseen asennoitumiseen.
- b) Organisointiasteen perusteella
 - spontaaniin vastarintaan ja
 - organisoituun toimintaan.
- c) "Lailisuusasteen" perusteella
 - avoimeen, voimassa olevien määräysten rikkomisen välttämiseen pyrkivään toimintaan ja
 - "illegaaliin" vastarintaan.
- d) Osallistumisen voimakkuuden ja rakenteen perusteella
 - yleiseen (kansalliseen) vastarintaan ja
 - rajoitettuun toimintaan (tietyt kansanosat, yhteisöt, virkamiehet, puolueet).
- e) Vaikutuskentän perusteella
 - vieraaseen vallanpitäjään
 - omaan väestöön ja
 - ulkopuolisiin valtioihin suunnattuun toimintaan.

Seuraavassa tarkastellaan aseettoman vastarinnan menetelmiä edellä esitetyn tyyppiin (3 päätyyppiä) pohjalta.

¹⁾ Human Factors Considerations of Undergrounds in Insurgencies, Department of the Army Pamphlet N:o 550—104, 1966, ss 158—159.

²⁾ mt s 159.

4.2.1 Huomion kiinnittäminen kansakunnan oikeuksien loukkaustapahtumaan

Oman väestön, maahantunkeutujan ja ulkopuolisten valtioiden huomion kiinnittäminen tapahtuneeseen loukkaukseen on aseettoman vastarinnan rajoitettujenkin tavoitteiden sekä asettamisen että saavuttamisen perusedellytyksiä. Oma väestö on saatava yksimielisenä omaksumaan vähintään passiivinen asennoituminen maahantunkeutujaan. Maahantunkeutujille on selvitettävä soveltuvin passiivisin tai aktiivisin keinoin heidän suorittamansa loukkauksen sisältö ja merkitys kohdemaan kanalta. Mahdollinen ulkomainen tuki ja apu on ainakin osaksi riippuvainen siitä käsityksestä, mikä muodostuu loukkauksen kohteena olevan kansan omasta suhtautumisesta tapahtumaan.

Huomion kiinnittäminen liittyy nimenomaisesti vastarinnan ensimmäisiin vaiheisiin, koska sitä tarvitaan pohjana kaikelle muulle toiminnalle.

Seuraavassa taulukossa on esitetty niitä keinoja, joita voidaan soveltaa huomionkiinnittämisyrittämissä.

ASEETTOMAN VASTARINNAN HUOMIONKIINNITTÄMISMENETELMIÄ KOHTEITTAIN ERITELTYNÄ

Oma väestö	Loukkaaja	Ulkopuoliset valtiot
— joukkotiedotusvälineet	— vetoamukset	— tiedotustoiminta (salaiset radioasetmat)
— järjestetyt kokoukset ja tiedotustilaisuudet	— joukkokokoukset ja mielenosoitukset	— vetoamukset YK:ssa ja valtioille erikseen
— uskoa herättävien symbolien viljely (Tanskan kuningas vastarinnan symbolina)	— vastapropaganda ja informointi	— esiintyminen ulkovaltojen tiedotusvälineissä ja kirjoitukset niiden lehdistössä
— itsemurhat	— vaivan aiheuttaminen eri keinoin	— pakolaisuus
	— pilanteko	— itsemurhat
	— pidättyminen kaikesta kanssakäymisestä (Den kolde Skulder-politiikka Tanskassa saksalaismiehityksen aikana). Tässä yhteydessä voitaneen puhua passiivisesta huomion kiinnittämisestä	
	— itsemurhat	

Kokemusten mukaan kansakunnan alusta alkaen osoittama yksimielisyys on laillisen hallituksen toimintamahdollisuuksien perusedellytys. Yhteistoimintamiesten puuttuminen on osoitus omaan väestöön kohdistuneen informaation onnistumisesta. Se on miehittäjän kannalta ymmärrettävästi vaikeimpia ratkaistavia pulmia ja samalla itse asiassa potentiaaliin avunantajiin kohdistuva voimakkain vetoamus. Muun muassa saksalaisten toisen maailmansodan aikana miehittämistä maista (esim. Belgiasta ja Tanskasta) saadut kokemukset osoittavat informaation avulla voitavan heikentää miehittäjän moraalialia ja vahvistaa oman väestön henkistä kestävyyttä sen ohjaamiseksi sittemmin aktiivisempaan vastarintaan. Kyseessä on henkisen piikkilanka-aidan vetäminen maahantunkeutujien ja väestön välille.

Informaation vaikutus ulkopuolisiin kytkeytyy mm yleiseen kansainvälisepoliittiseen tilanteeseen, etupiirijakoon ja eskalaation vaaraan. Tästä syystä potentiaalinen apu saattaa rajoittua muihin toimenpiteisiin kuin välittömiin sotilaallisiin toimiin.

4.2.2 Yhteistyöstä pidättyminen

Yhteistyöstä pidättyminen sisältää jokapäiväisen työn sävyttämisen vastarinnan periaatteella. Siihen sisältyy toisaalta passiivinen komponentti toisaalta normaalien tehtävien hoitaminen niin, että se tuottaa maahantunkeutujalle haittaa, menemättä suoranaisesti tarkoitukselliseen lakien rikkomiseen lähinnä rikosoikeudellisessa mielessä. Kun viimeksi mainittu raja ylitetään on seurauksena vastatoimenpiteitä ja yleisten toimintamahdollisuuksien (mutta ei välttämättä tehokkuuden) heikentyminen. Tällöin tullaan ns. illegaaliseen vaiheeseen, kuten muun muassa Norjassa tapahtui toisen maailmansodan aikana. Mainitun sodan ajalta saatujen kokemusten perusteella voidaan arvioida yhteistyön välttämisen olevan väkivallattoman vastarinnan keskeisintä ja myös tehokkainta tekniikkaa.

Yhteistyöstä pidettyminen kohdistuu

- maahantunkeutujaan ja
- yhteistoiminnassa sen kanssa työskentelevään hallitukseen, muihin viranomaisiin, yhteisöihin ja yksityisiin.

Norjassa oli vastarinta varsinkin alkuvaiheissaan keskittynyt yhteistoimintaelimiin ja yksityisiin yhteistoimintahenkilöihin (norjalaisiin kansallissosialisteihin). Tanskassa julkaistiin näistä henkilöistä erityisiä "mustia listoja".

Yhteistyöstä pidättymisen ja yleensä koko aseettoman vastarinnan toiminnallisia kategorioita muodostavat

- hallitus,
- muut viranomaiset,
- kirkko (mm. Norjassa keskeisessä asemassa),
- järjestöt,
- tiedotuslaitos,
- opetuslaitos (yliopistot, koulut),
- tuotantoelämä (teollisuus, liikennepalvelu) sekä
- kansalaiset yksityisinä henkilöinä.

Keskeisenä on tässä vastarinnan muodossa vitkastelu ja boikottaus kaiken sellaisen toiminnan osalta, mikä voi hyödyttää maahantunkeutujaa. Tietämättömyyden, sairauden, pelon ja vahingon naamioita käytettiin hyväksi toisen maailmansodan aikana saksalais miehityksessä olleissa maissa.

Maahantunkeutumisen sattuessa joutuu kohteena olevan maan hallitus vaikeaan asemaan. Sen toimintamahdollisuuksien kategoriat ovat seuraavat:

- a. Miehittäjä pakottaa hallituksen eroamaan, vangitsee sen jäsenet ja asettaa maahan "nukkehallituksen" tai sotilashallinnon.
- b. Hallitus (tai osa siitä) mukautuu näennäisesti yhteistoimintaan maahantunkeutujan kanssa, mutta pyrkii samalla neuvotteluiin, diplomaattialla, hidastelulla ym. torjumaan maahantunkeutujan aikomuksia ja vaikutusta.
- c. Hallitus vetäytyy "maan alle" tai maanpakoon johtaen vapaan kansakunnan symbolina vastarintaa.

Edellä mainittujen toiminnallisten kategorioiden puitteissa voidaan vastarintaa pyrkiä harjoittamaan

- yleisellä hidastelulla miehittäjän antamien määräysten noudattamisessa,

- heikoilla ja virheellisillä suorituksilla miehittäjän vaatimissa toimissa ja
- pidättymällä muusta kuin aivan välttämättömästä kanssakäymisestä.

Tietämättömyys, erehdykset, pelko, saivartelu ovat toisen maailmansodan aikaisia miehittäjiä palvelleen toiminnan heikon tehon selityskeinoja.

4.2.3 Yleinen tottelemattomuus

Yleinen tottelemattomuus on väestön asennoitumisen ilmaisijana aseettoman vastarinnan voimakkain muoto, joka saattaa johtaa tietyissä tilanteissa väkivaltaisiin reaktioihin puolin ja toisin. Tämän vastarintamuodon piiriin voidaan lukea muun muassa

- miehittäjän antamien määräysten (sensuurin, kokoontumista, liikkumista, tuotantoa ym koskevien) rikkominen,
- lakot (työ-, toimitus-, opinto- jne.),
- eroamiset miehittäjän asettamista tai tukemista elimistä, laitoksista ja yhteisöistä (mm. Norjassa papit ja opettajat saksalaismiehityksen aikana) sekä
- julkisen toiminnan lopettaminen ja siirtyminen "maan alle" (esim. järjestöt).

4.3 Aseettoman vastarinnan organisoinnista

Vaikkakin väestön spontaani esiintyminen on ollut aseettomassa vastarinnassa keskeisenä elementtinä lähinnä alkuvaiheessa, mainittu vastarinta edellyttää sekä tehokkuuden että miehittäjän väkivaltaisuuksiin provosoimisen välttämiseksi tehokasta organisointia.

Vastarinnan organisoinnissa ovat hallitus, virkakoneisto, kirkko, järjestöt ja tiedotuslaitos keskeisessä asemassa. Niiden väestölle antama informaatio sekä käyttäytymisohjeet muodostavat perustan väestön henkisen kestokyvyn ylläpitämiselle ja sen ohjaamiselle laajapohjaiseen vastarintaan. Maahantunkeutumisen sisältämä oikeuksien loukkaus sekä loukkauksen kohteena olevan yhteiskunnan normatiiviset tekijät muo-

dostavat väestön vastarintaan organisoinnin henkisen peruslähdekohdan.

Hallitus ja virkakoneisto saattavat maahantunkeutujan toimenpiteen joutua nopeasti "pelatuksi pois" vastarinnan johtajina ja symboleina. Yllättävien maahantunkeutumisien varalta tarvitaan valmistelutoimenpiteitä hallituksen toiminnan jatkamiseksi

- omien joukkojen hallussa olevalla alueella,
- maan alla tai
- maanpaossa.

Tietoisuus oman laillisen hallituksen olemassaolosta (vaikka maan alaisenkin), sen äänen kuuleminen ja sen antamien ohjeiden saaminen muodostavat ymmärrettävästi väestön vastarintatahdon kulmakiven.

Monissa yhteiskunnissa (mm. Pohjoismaissa) kirkko papistoinen ja seurakuntineen muodostaa voimakkaan yleistä henkistä kestävyttä ylläpitävän tekijän, jonka merkitys väkivallattomassa vastarinnassa saattaa mm. Norjan kokemusten mukaan olla hyvinkin keskeinen. Norjassa kirkko suorastaan johti passiivista vastarintaa sen alkuvaiheissa. Kirkon mahdollisuudet perustuvat

- sen yleiseen asemaan yhteiskunnan arvojen puolustajana,
- sen kansakunnan keskuudessa nauttimaan arvostukseen,
- yli koko valtakunnan ulottuvaan organisaatioon sekä
- maahantunkeutujan ainakin moraalisiin ongelmiin uskonnollisten arvojen puitteissa tapahtuvan vastarinnan ehkäisemisessä.

Voitaneen lähteä siitä arviosta, että maahantunkeutumis- niinkuin yleensäkin kriisitilanteessa, väestön kiinnostus kirkkoa kohtaan kasvaa, jolloin sen mahdollisuudet tiedon ja vastarinnan sanoman levitykseen myös potentiaalisesti lisääntyvät.

Yhteiskunnan monitahoinen yhteisöverkko, valtakunnalliselta alueelliselle ja paikalliselle tasolle ulottuvine johtamisjärjestelmineen ja yhteysvälineineen muodostaa väkivallattoman vastarinnan sekä maanpäällisen että maanalaisen toiminnan keskeisen rungon, jonka mahdollisuudet on tarkoin selvitettävä jo rauhan aikana. Tällaisia yhteisöjä ovat muun muassa

- puolueet (pl. yhteistoimintapuolueet, joihin vastarinta suuntautuu maahantunkeutujan ohella),

- ammattijärjestöt,
- työntantajärjestöt,
- opiskelija- ja koululaisyhdistykset,
- urheiluliitot ja -seurat sekä
- aatteelliset yhdistykset.

Eri yhteisöjen toimintaa koordinoimaan tarvitaan yhteistyöelin varsinkin siinä tapauksessa, että ei ole olemassa kansan enemmistön luottamusta nauttivaa hallitusta.

Yhteisöjen toiminta voi olla

- normaalin toiminnan naamioidua vastarintatyötä tai
- kokonaan luopumista rauhan ajan tehtävistä ja vetäytymistä maanalaiseen toimintaan (kuten mm. Norjassa tapahtui saksalaismiehityksen aikana).

Monisäikeisen yhteisöverkon merkitys aseettoman vastarinnan runko-organisaationa, sen monitahoisuus sekä se ilmeinen tosiasia, että vastarinnan teho on sitä parempi mitä varhaisemmassa vaiheessa se on organisoitu, edellyttävät, että

- rauhan aikana tutkitaan erilaisten yhteisöjen soveltuvuus vastarintaorganisaatioon ja suunnitellaan niille tehtävät,
- suunnitellaan tarvittava johtoelin, valitaan siihen henkilöt ja koulutetaan heidät tehtäviinsä ja
- valitaan ja perehdytetään muu tarpeellinen henkilöstö kaikilla tasoilla (valtakunnallinen, alueellinen ja paikallinen).

Aseettoman vastarinnan johtaminen sekä siihen liittyvän kolmitahoisen tehokkaan informaation vaatimus (oma väestö, maahantunkeutuja, ulkopuoliset ja YK) edellyttävät suunniteltua tiedotustoimintaa. Järjestelmällisen ja asiallisen vastarinnan perusedellytyksenä tarvitaan salaisia viestitysjärjestelmiä, lehtien ja lentolehtisten toimitus- ja painatuspaikkoja ym. Erilaisten organisaatioiden viestitysjärjestelmien hyväksikäytön ohella yksityisten yritysten yhteydenpitojärjestelmät ja radioamatöörien asemat voivat tarjota käyttömahdollisuuksia. Nykyaikaisten paikantamislaitteiden aiheuttamat paljastumismahdollisuudet edellyttävät erittäin suurta joustavuutta (paikan, jaksojen, lähetysaikojen vaihtaminen ym.) vastarintaliikkeen radiotoiminnalta. Etu-

käteinen suunnittelu maanpuolustuksen kokonaistarpeisiin ja mahdollisuuksiin liittyen on tässäkin kysymyksessä nopean ja riittävän laaja-ulotteisen ja pitkäaikaisen toiminnan perusedellytys.

5. ASEETTOMASTA VASTARINNASTA SAATUJEN KOKEMUSTEN TARKASTELUA

5.1 Yleistä

Niissä maissa, joissa aseetonta vastarintaa on tähän mennessä sovellettu käytäntöön vierasta maahantunkeutujaa tai vallanpitäjää vastaan, ovat käytetyt keinot periaatteessa olleet samansuuntaisia eli sisältäneet edellisessä luvussa käsiteltyjä piirteitä.

5.2 Sortovuosien ajan vastarinnasta Suomessa

Suomessa Venäjän vallan aikana suoritettut venäläistyttämistoimenpiteet, jotka tunnetusti keskittyivät kahteen sortokauteen ja joiden huipentumaa edustaa marraskuussa 1914 julkaistu venäläistyttämishjelma täydellisine autonomian hävittämisytkimyksineen sekä kansamme yleinen kasvu tietoisuuteen omasta asemastaan muodostavat puheena olevan ajan vastarinnan peruslähtökohdat.

Keisari-suuriruhtinaalle osoitettu adressi, asevelvollisuuslakot, voimakkaat mielipiteen ilmaisut, suurlakko, ulkomaisessa lehdistössä Suomen asian hyväksi tapahtunut kirjoittelu, olivat suomalaisten aseettoman vastarinnan keinoja.

Aseeton vastarinta saavutti tarkoituksensa sikäli, että se lujitti kansakunnan henkistä kestokykyä vaikeina aikoina ja herätti ulkomailla kiinnostusta Suomen asiaa kohtaan ja aiheutti positiivisia toimenpiteitäkin Suomen puolesta.

Päätarkoitus, venäläistyttämistoimenpiteistä luopuminen, puhumatta-kaan autonomian vahvistumisesta tai itsenäisyydestä, ei ollut saavutettavissa passiivisen vastarinnan keinoin, joiden toteuttamista vaikeutti

kaiken lisäksi melko voimakkaan myöntyväisyyskomponentin esiintyminen maan virkamiehissä, puolueissa, talouselämän johdossa ja kansassakin. Myöntyväisyysmiehet, perustuslailliset ja aktivistit on noilta ajoilta tunnettu vastarintaan asennoitumiseen ja sen periaatteellisen suorittamisen kannattamiseen perustuva kansalaisryhmittely. Elleivät ulkoiset (Japanin sota) tai Venäjän sisäiset olosuhteet (suurlakko) olisi pakottaneet sittemmin väliaikaisiksi havaittuihin lievennyksiin venäläistytämispoliitikassa, suomalaisten oma passiivinen vastarinta tuskin olisi saanut mainittavaa aikaan. Ratkaiseviksi olosuhteiksi muodostuivat sittemmin ensimmäinen maailmansota ja Venäjän sisäinen sekasorto.

Jo verraten varhaisessa sortotoimenpiteiden vaiheessa oivallettiin aseetonta vastarintaa aktiivisemman toiminnan tarve. Aktiivisen vastarintapuolueen perustaminen (1904), Voima-liitto, asehankinnat, jääkäri-liike ja suojeluskunnat edustivat passiivisen vastarinnan rajoitettujen mahdollisuuksien näkemistä ja sitä toimintaa, joka luonnollisesti passiivisestakin vastarinnasta voimaa saaden ja sen kanssa rinnan toimien, oli olosuhteiden sallissa ratkaiseva tekijä kansakunnan pyrkimysten toteuttamisessa. On syytä huomata, että olosuhteisiin oikein sopeutettu aktiivinen toiminta on myös aseettoman vastarinnan parasta käyttövoimaa.

5.3 Väkivallaton vastarinta Norjassa toisen maailmansodan aikaisen saksalaismiehityksen aikana

Heikon puolustusvalmiuden sekä yllätystekijän vaikutuksesta norjalaiset joutuivat nopeasti luopumaan järjestelmällisestä sotilaallisesta vastarinnasta saksalaisten hyökkäyksen tapahduttua keväällä 1940. Norjalaisten kansallis- ja oikeudentunto, siteet länsivaltoihin sekä voimistuva luottamus viimeksi mainittujen voittoon muodostivat Norjassa syntyneen sekä aseettoman että aseellisen vastarinnan yleisen henkisen perustan. Vastarintaliike muodostui Norjassa tunnetusti voimakkaaksi, mutta sen takana ei ollut täysin yksimielinen kansa, vaan miehittäjä sai tukea oman maan kansallissosialistisilta aineksilta (Nasjonal Samling puolue, nuorisjärjestö Hird, Quisling).

Vaikkakin jo miehitys sinänsä koettiin ainakin spontaanien tunteidenpurkausten muodossa vastarintaa vaativaksi (mielenosoitukset, eri-

laisten kansallisten symbolien laaja käyttö), saksalaiset omilla syksyllä 1940 alkaneilla toimenpiteillään (suurkäräjien hajoittaminen, kuninkaan ja pakolaishallituksen erottaminen, puolueiden lakkauttaminen, pyrkiminen kansallissosialistisen järjestelmän luomiseen maahan, mielivaltaiset pidätykset ja teloitukset ym.) varsinaisesti provosoivat organisoidun väkivallattoman vastarinnan.

Norjalaisten vastarinnassa voidaan erottaa kolme (3) vaihetta

- spontaanien avointen mielenilmausten vaihe,
- järjestöjen johdossa tapahtunut julkinen vastarinta sekä
- ”laiton” vaihe, jossa toimintaa johdettiin ja se oli organisoitu ”maanalaisesti”.

Kirkko ja rauhanaikaisen toimintansa järjestelmällisesti lopettaneet vastarintatehtävän omaksuneet järjestöt muodostivat vastarinnan elinhermot. Vastarinta organisoitui demokraattisen yhteiskunnan sisäisen rakenteen varaan sen jälkeen kun kansanvaltaiset poliittiset elimet oli eliminoitu.

Väkivallattoman vastarinnan keskuselimenä oli koordinoiva komitea. Sen käytössä oleva luottamusmiehiin nojautuva organisaatio ulottui miehittäjän laitoksiin ja norjalaisiin yhteistoimintajärjestöihin. Toimintaan osallistuvilla järjestöillä oli omat toimintavaliokuntansa.

Keskeisenä toimintana oli väestölle tarkoitettujen toimintaohjeiden levittäminen. Näiden ohjeiden perussisältönä oli kaiken kansallista arvoa loukkaavan toiminnan kieltäminen. Tarkoituksena oli saada vastarinta tiukasti valvotuksi ja muun muassa vältetyksi miehittäjän provosoiminen avoimeen terroriin.

On syytä huomata, että Norjassa ei esiintynyt yksinomaisen väkivallattoman vastarinnan puolestapuhujia. Aseelliseen vastarintaan, johon olisi ollut hyvät potentiaaliset mahdollisuudet, valmistautumattomuudesta muodostui norjalaisille ilmeinen trauma, jonka vaikutukset ovat olleet havaittavissa sodan aikaisesta vastarintatahdosta nykypäivään.

Norjassa toimi rinnan ja mahdollisuuksien mukaan yhteistoiminnassa väkivallattoman vastarinnan organisaation kanssa aseellinen vastarintajärjestö.

Norjalaisten harjoittaman väkivallattoman vastarinnan keskeisenä pyrkimyksenä oli kansan henkisen kestäkyvyn ylläpitäminen, missä

onnistuttiin hyvin. Toiminta vaati runsaat 2000 ihmishenkeä. Yleinen päämäärä, vapautuminen miehityksestä, toteutui vasta miehittäjävaltion luhistumisen seurauksena. Silloinkin tarvittiin aseellisia voimia ottamaan vastaan miehitysjoukkojen antautuminen ja huolehtimaan järjestyksestä yhteiskunnassa, jossa tietyn, joskin vähäisen osan (kansallissosialistien ja heidän kannattajiensa) maailmankuva oli romahtanut ja jossa toiset äärimmäisyysaineokset esittivät vaatimuksiaan. Vastaavia kokemuksia on monesta muusta miehittettynä olleesta maasta. Kriisitilanteen synty, jatkuminen ja laukeaminen ovat kaikki omiaan aiheuttamaan yhteiskunnassa sisäisiä konfliktitilanteita, joiden hallitsemiseen pelkät poliisivoimat saattavat olla riittämättömät tai niitä ei yksinkertaisesti tilanteen muutoksen johdosta ole olemassa. Tässä mielessä aseellisen vastarinnan (sissitoiminnan) säilyminen voi olla merkittävää myös miehityksen tavalla tai toisella tapahtuneen päättymisen ”jälkihoidon” kannalta.

5.4 Piirteitä Tshekkoslovakian väkivallattomasta vastarinnasta

Jouduttuaan omien liittolaistensa suorittaman miehityksen kohteeksi elokuun 21 päivänä 1968 Tshekkoslovakia pidättyi verraten voimakkaista puolustusvoimistaan huolimatta aseellisesta vastarinnasta. Sen sijaan maan johto ja väestö sovelsivat käytäntöön periaatteessa kaikkia niitä väkivallattoman vastarinnan menetelmiä, joita on tarkasteltu edellä kohdassa 4. Tämä ennenkaikkea väestön yksimielisyyteen perustunut toiminta saavutti tiettyjä osavoittoja, mutta se ei tunnetusti joutanut varsinaisten silloisten tavoitteiden saavuttamiseen. Niinä syinä, miksi Tshekkoslovakia ei turvautunut aseelliseen vastarintaan voidaan pitää seuraavia:

- miehittäjien mahdollisuudet saattaa nopeasti toimintaan suuri yli-voima; ei haluttu tuottaa väestölle kärsimyksiä,
- pitkään jatkunut yhteistyö ja periaatteessa ideologinen yhteenkuuluvaisuus miehittäjien kanssa,
- kolmansien valtioiden puuttumisen epätodennäköisyys, mikä perustui Euroopassakin vakiintuneeseen etupiirijakoon,
- ilmeisistä aavistuksista huolimatta miehitykseen sisältyi ainakin sen ajankohtaa koskeva yllätysmomentti,

- Tshekkoslovakian asevoimien pääosa oli maan läsiosissa ja
- Länttä (L-Saksaa) kohtaan tunnetut epäluulot olivat ilmeisesti edelleen omia liittolaisia kohtaan tunnettuja epäluuloja voimakkaammat.

Edelleen on todettu Tshekkoslovakian asevoimien vastarinnasta pi-däTTYmisellä olleen juurensa

- saksalaismiehityksen ajoissa,
- Neuvostoliiton panoksessa Saksan lyömisessä,
- Neuvostoliiton vaikutuksen ulottumisessa Keski-Eurooppaan,
- maassa vuonna 1948 tapahtuneessa vallankaappauksessa sekä
- Varsovan liiton ja Komekonin puitteissa tapahtuneessa yhteis-työssä. ¹⁾

Tshekkoslovakiassa harjoitetun väkivallattoman vastarinnan perus-elementit olivat

- kansan yksimielisyys ja omalle hallitukselleen antama tuki,
- hyvin järjestetty maanalainen tiedotusverkko, mikä muodosti vält-tämättömän yhdyssiteen hallituksen ja väestön välillä sekä
- maan poliittisen johdon etevä diplomaattinen kyky, mikä ilmeni muun muassa neuvottelusitkeydessä, hidastelutaktiikassa ja sopi-mustekstien itselle mahdollisimman edullisessa muotoilukyvyssä.

6. ASEETTOMAN VASTARINNAN MAHDOLLISUUKSISTA SUOMESSA

6.1 Vastarinnan yleisistä perusteista

Pyrittäessä tarkastelemaan aseettoman vastarinnan mahdollisuuksia suomalaisissa olosuhteissa on asiaan vaikuttavina yleisinä perusteina otettava huomioon seuraavat tekijät:

1. Kansainvälinen yleistilanne ja Suomen strateginen asema.
2. Väkivallattomasta vastarinnasta saadut kokemukset.
3. Suomalaisen yhteiskunnan yleiset tavoitteet.
4. Kansainvälisten sopimusten asettamat velvoitteet.

¹⁾ Alf Edeen, Det tjeckoslovakiska exemplet, Tidskrift för Kustartilleriet 2/1968.

6.1.1 Kansainvälinen yleistilanne ja Suomen strateginen asema

Vaikkakaan Suomi ei sijaitse varsinaisessa painopistesuunnassa potentiaalista Idän ja Lännen välistä konfliktia ajatellen, maamme sijainti suurvaltaliittoutumien välissä sekä yleisstrategisesti tärkeiden Itämeren alueen ja Kalottialueen vaikutuspiirissä merkitsee sitä, että Suomen julistautuminen yksinomaisen väkivallattoman vastarinnan kannattajaksi, siihen luottajaksi ja luopuminen aseellisesta vastarintakyvystä horjuttaisivat Pohjolan tasapainoa. Luopuminen aseellisen vastarinnan mahdollisuudesta romahduttaisi Suomen puolueettomuuden perustan. Se vaikeuttaisi kaikkia niitä suhteita, joita Suomi on puolueettomuuspyrkimyksillään muun muassa poliittisella ja taloudellisella kentällä kyennyt tähän mennessä rakentamaan jatkuvasti konfliktialttiissa maailmassa.

Puolueettomuuspyrkimykseen liittyy ennaltaehkäisykyky. Aseeton vastarinta merkitsee luopumista tämän kyvyn hyväksikäytöstä. Kun otetaan huomioon kansainvälisen tapahtumisen sidonnaisuus, eskalaatiomahdollisuus, supervaltojenkin niiden kaikkien tehtävien suorittamiseen nähden rajoitetut voimavarat sekä ydinaseiden yksinomaan Suomea vastaan käytön vähäinen todennäköisyys, on maanpuolustuksemme rakentaminen pääasiassa aseellisen komponentin varaan edelleen mielekästä.

6.1.2 Väkivallattomasta vastarinnasta saadut kokemukset

Sekä omassa maassamme Venäjän vallan aikaisen sortokauden aikana saadut että ulkomaiset kokemukset osoittavat yhdenmukaisesti aseetoman vastarinnan rajoitetut mahdollisuudet pyrittäessä kansallisen itsemääräämisoikeuden saavuttamiseen tai säilyttämiseen.

Robertsin toimittamassa teoksessa "The Strategy of Civilian Defence" on inventoitu huomattavimmat väkivallattoman vastarinnan menestystä saavuttaneen soveltamisen tilanteet.¹⁾ Luetteloon sisältyvät vuonna 1956 Suomessa toimeenpantu suurlakko sekä sortovuosien aikainen vas-

¹⁾ Adam Roberts, toim. The Strategy of Civilian Defence, Lontoo 1967, ss 100—103.

tarinta. Siinä ei ole tapausta, jossa väkivallaton vastarinta olisi sellaisenaan merkittäväällä tavalla vaikuttanut kansallisen suvereniteetin saavuttamiseen tai säilyttämiseen.

Schelling lausuu yhteenvetona mainitun teoksen sisällöstä: ”Tämä teos sisältää väitteen, että valtio — ensisijaisesti sellainen Länsi-Euroopan tai Pohjois-Amerikan valtio, jolla on vaihtoehtona todellinen aseellinen puolustus — voisi väkivallattomalla puolustuksella menestyksellisesti korvata sotilaallisen puolustuksen tai viimeksi mainitun käytön ennalta ehkäisevänä tekijänä. Tuon asetelman todistamisen oikeaksi täytyy olla erityisen vaikeata, muutoin tämä kirja olisi sen tehnyt.”²⁾)

Kokemusten perusteella väkivallattoman vastarinnan päämerkityksenä voitaneen pitää itsenäisyyden saavuttamiseen tai säilyttämiseen pyrkivän kansakunnan henkisen kestäkyvyn säilyttämistä kunnes yleiset olosuhteet saattavat mahdollistaa päämäärän saavuttamisen. Edelliseen liittyen on toisena tärkeänä mahdollisuuksien rajoissa olevana tehtävänä pyrkimystapahtuneiden oikeudenloukkauksien laajentamisen estämiseen, josta norjalaisten taistelu tarjoaa ilmeisen käyttökelpoisen esimerkin.

Saatujen kokemusten perusteella väkivallaton vastarinta suomalaisen yhteiskunnan puolustuskeinona voidaan nähdä aseellisen vastarinnan täydentäjänä ja jatkovaiheena olosuhteissa, joissa säännöllisestä vastarinnasta on mahdollisesti jouduttu luopumaan. Edellä todetun perusteella (väestön henkinen kestäkyky, oikeuksien loukkauksien rajoituspyrkimys, vaikutus ulkovaltoihin) se on tässä täydentämismielessä myös ilmeinen välttämättömyys, johon on valmistauduttava ja jota saatetaan tarvita jo rauhan aikana. Vaikkakin spontaanisuus on ollut varsinkin vastarinnan alkuvaiheelle tunnusomaista, kokemukset osoittavat myös suunnittelun ja organisoimisen tarpeen.

Nykyisessä ideologisen vastakkaisuuden ja avoimen aseiden käytön vaikeuden (eskalaatio) sävyttämässä maailmassa sovelletaan valtataistelussa monia epäsuoran strategian menetelmiä (poliittisia, ideologisia,

²⁾ Thomas C. Schelling, *Some Questions on Civilian Defence*, Roberts, mt s 306.

taloudellisia). Niiden vaikutusta torjumaan tarvitaan voimakasta henkistä ryhtiä.

Epäsuoraa strategiaa torjumaan tarvittavan vastarinnan keinoja ja ilmenemismuotoja ovat

- kansakunnan diplomaattinen kyky ja suoraselkäisyys kansainvälisessä kanssakäymisessä,
- puolueettomuuspyrkimyksen uskottavuuden vahvistaminen ulkopoliitiikan, puolustuskyvyn rakentamisen ja ulkomaille suuntautuvan asiallisen informaation avulla,
- omaan väestöön kohdistuva tasapuolinen turvallisuuskysymyksiä koskeva informaatio,
- kansalaisten perusvapauksien ehdoton turvaaminen,
- laittomuuksien päättäväinen tukahduttaminen sekä
- vaalit kansakunnan asennoitumisen ja pyrkimysten ilmaisijana.

6.1.3 Suomalaisen yhteiskunnan yleiset tavoitteet

Suoritettujen tutkimusten mukaan Suomen kansan enemmistö kokee edelleen yhteiskuntansa aseellisen puolustamisen arvoiseksi ja tuon puolustamisen myös mielekkääksi.

Aseellisen vastarinnan kannatuksen yleisinä perusteina voidaan pitää

- Suomen kansan perinteellistä vapaudenhalua ja sitkeyttä,
- yhteiskuntamme sisältämiä huomattavia aineellisia, poliittisia ja henkisiä arvoja ja
- sekä passiivisesta että aseellisesta vastarinnasta saatuja kokemuksia; kuten on aikaisemmin todettu, sortovuosien passiivinen vastarinta saavutti vain tilapäisvoittoja suhteessa vieraaseen valtanpitäjään, joskin sen merkitys kansan henkisen kestokyvyn ylläpitäjänä ja aseellisen vastarinnan perustan luojana ja tukena oli hyvin merkittävä.

Aseellinen, joskin kansainvälisen yleistilanteen mahdollistama toiminta vapautti maan vieraan vallan vaikutuspiiristä ja saavutti tunnustetut torjuntavoitot.

6.1.4 Kansainvälisten sopimusten vaikutus maanpuolustuksen tarpeeseen

Maanpuolustuksen tarpeen, luonteen ja tason määrittämisessä on ensisijaisena lähtökohtana kansakunnan omien turvallisuusnäkökohtien huomioonottaminen. Valtiot ovat kuitenkin kansainvälisoikeudellisia subjekteja, jotka solmivat keskenään myös turvallisuuspoliittisia sopimuksia, joiden sisältämät velvoitukset ja oikeudet asianomaisten valtioiden (varsinkin heikomman osapuolen) on otettava huomioon muun muassa maanpuolustuksen tehtävien asetteluun vaikuttavina tekijöinä.

Vuodelta 1907 peräisin olevat Haagin sopimukset, jotka Suomi on ratifioinut 1924, sisältävät velvollisuuden estää sodankävijöitä käyttämästä puolueetonta aluetta sotatoimiin. Alueen loukkaukset maalla, merellä ja ilmassa on torjuttava voimakeinoin ja puolueettomalla alueella olevat tai sinne tulevat sotaikäyviin aseelliset voimat on internoitava.

YYA-sopimuksen 1. artiklassa todetaan: ”Siinä tapauksessa, että Suomi tai Neuvostoliitto Suomen alueen kautta joutuvat aseellisen hyökkäyksen kohteeksi Saksan tai muun sen kanssa liitossa olevan valtion taholta, Suomi uskollisena velvollisuuksilleen itsenäisenä valtiona tulee taistelemaan hyökkäyksen torjumiseksi. Suomi kohdistaa tällöin kaikki käytettävissä olevat voimat puolustamaan alueensa koskemattomuutta maalla, merellä ja ilmassa ja tekee sen Suomen rajojen sisäpuolella tämän sopimuksen määrittelemien velvoitustensa mukaisesti tarpeen vaatiessa Neuvostoliiton avustamana tai yhdessä sen kanssa.

Yllä mainituissa tapauksissa Neuvostoliitto antaa Suomelle tarpeen vaatimaa apua, jonka antamisesta sopimuspuolet sopivat keskenään.”

Vuoden 1921 Ahvenanmaan saarten linnoittamattomuutta ja neutralisoimista koskeva sopimus sisältää muun muassa seuraavan määräyksen:

”Jos Ahvenanmaan saaria taikka niiden kautta Suomen mannermaata vastaan suunnattu äkillinen hyökkäys saattaisi vyöhykkeen puolueettomuuden vaaraan, on Suomen ryhdyttävä vyöhykkeellä tarpeellisiin toimenpiteisiin hyökkääjän pysäyttämiseksi tai torjumiseksi, siksi kunnes korkeat sopimuksentekijät tämän sopimuksen määräysten

mukaisesti saattavat puuttua asiaan puolueettomuuden arvossapitämiseksi." (7. artikla)

Suomen ja Neuvostoliiton välillä syksyllä 1940 solmitun Ahvenanmaan saaria koskevan sopimuksen 1. artiklan 1. momentin mukaan "Suomi sitoutuu — — — olemaan asettamatta niitä muiden valtioiden aseellisten voimien käytettäväksi."

Edellä mainitut velvoitteet edellyttävät aseellista maanpuolustuskykyä (ensisijaisena perusteena nähtävän kansallisen turvallisuustarpeen ohella). Sopimusten taustaa vasten pitäytyminen vain aseettoman vastarinnan periaatteeseen merkitsisi puolueettomuusaseman joutumista kyseenalaiseksi tai suorastaan siitä luopumista.

Huomattakoon tässä yhteydessä, että Yhdistyneet Kansakunnatjärjestö ei ole missään yhteydessä suosittanut unilateraalista aseiden riisuntaa. Järjestön peruskirjaan sisältyy puolustautumisoikeuden periaate, minkä mukaan mikään sen säännös ei saa vähentää hyökkäyksen kohteeksi joutuneen jäsenen oikeutta erilliseen tai yhteiseen puolustautumiseen (51. artikla). Tässäkin heijastuu selvästi käsitys aseellisen puolustuksen merkityksestä edelleen konfliktialttiissa maailmassa.

6.2 Aseettoman vastarinnan organisoinnista

6.2.1 Organisoinnin yleinen perusta

Nykypäivän suomalaisen turvallisuuspolitiikan kentässä aseeton vastarinta voidaan katsoa osaksi maanpuolustuksen kokonaisuudesta. Edellä esitettyjen seikkojen perusteella se ei voi olla ainoa tai ensisijainen puolustautumiskeino. Se on nähtävä aseellisen maanpuolustuksen tukemisena, täydentämisenä ja sen jatkokeinona. Se kuuluu osana kansakunnan kaikkien voimavarojen hyväksikäyttöön kriisitilanteissa. Tällaisena se on rajoitetuista mahdollisuuksistaan huolimatta niin merkittävä tekijä ensisijaisesti oman väestön henkisen kestokyvyn säilyttämisessä, että sen organisointia ei saa jättää improvisoinnin varaan. Aseettoman vastarinnan vaihtoehtotilanteet tulisi saattaa huolellisen analyysin kohteeksi ja suunnitella tarpeellinen organisaatio.

Toiminnan nopeus, varmuus ja laajapohjaisuus ovat aseettoman vastarinnan organisoinnin pääarvostelukriteerit. Ne perustuvat suurelta osalta yllätyshyökkäyksen näkemiseen sinä vaarallisimpana vaihtoehtona, jota varten maanpuolustustamme on kehitettävä.

Edellä esitetyt aseettoman vastarinnan toimintasektorit, keinot ja menetelmät sekä organisoinnin yleiset perusteet (kohta 4) ovat periaatteissa myös Suomen olosuhteisiin sopivia.

Aseettoman vastarinnan organisoinnissa on keskeisenä maanlaillisen johdon ja väestön yhteistoiminta. Virkakoneisto on maan keskeisten toimintojen tuntijana, johtajana ja käynnissäpitäjänä keskeisessä asemassa, kun pyritään vaikeuttamaan maahantunkeutujan toimintaa niin hyvin valtakunnallisella, alueellisella kuin paikallisella tasolla. Vastarinnan ulottamisessa yhteiskunnan kaikkiin piireihin ja kaikkiin toimintoihin on monitahoisella ja sisäisissä eturistiriidoissa kouliintuneella erittäin monitasoisella järjestökoneistolla me ratkaiseva merkitys (vrt. Norjan kokemukset saksalaismiehityksen ajoilta). Kirkko yli koko maan ulottuvine organisaatioineen tarjoaa henkisen kestokyvyn ylläpitämisen ja henkisen vastarinnan vaikeasti eliminoitavissa olevan perustan.

Jokaisen kansalaisen liittyminen vastarinnan kannattajiin ja vastarinnan harkitun ohjaamisen mahdollistaminen ovat organisoinnin yleistavoitteina. Tämä edellyttää suorituskykyistä yhteysverkostoa. Suomalainen luonne on herkkätuntoinen oikeuksien loukkauksien suhteen. Tämä antaa yleisen henkisen perustan aseettomaan vastarintaan liitty miselle ja siihen osallistumiselle. Toisaalta suomalainen "kadun ihminen" vaatii "vetäjiä" ja selkeätä toiminnan motivointia. Ilman tehokasta organisointia ja huolellisesti suunniteltua strategiaa väkivallaton vastarinta voi jäädä liian passiiviseksi (hajanaisten yhteistoiminnasta kieltäytymisien ja protestien vaiheeseen aktiivisemman asioihin vaikuttamispyrkimyksen eli väkivallattoman intervention³⁾ jäädessä heikoksi). Tällöin on toisaalta myös tarjolla vaara, että käytetään kokonaisuuden

³⁾ Kts. mm Gene Sharp, *The Technique of Non-violent Action*, Adam Roberts, toim., *The Strategy of Civilian Defence* s 90

kannalta väärää tai vaarallisia vastarinnan menetelmiä väärinä ajankohdina ja väärissä paikoissa.

Yhteiskuntamme tehokas vastarintaan organisointi edellyttää muun muassa seuraavia valmistelevia toimintoja:

- eri tehtävä- ja toiminta-alojen analysointia pitäen arvostelukriteerinä niiden merkitystä toisaalta maahantunkeutujalle toisaalta omalle kansakunnalle kriisiaikana,
- kullakin toiminnan alalla mahdollisten vastarinnan muotojen ja keinojen inventointia, niiden saattamista prioriteettijärjestykseen ja sopeuttamista vastarinnan kokonaisuuteen sekä
- yhteiskunnan jäsenten perehdyttämistä aseettoman vastarinnan olemukseen, mahdollisuuksiin ja keinoihin kaikilla toiminnan aloilla ja tasoilla.

YHTEENVETO

Aseettoman vastarinnan yleisen päämäärän voidaan sanoa olevan saman kuin aseellisenkin puolustuksen:

pakottaa kansakunnan oikeuksien ja aseman loukkaaja luopumaan loukkaustoimenpiteistään tai jo niiden suunnittelusta (tai ainakin rajoittamaan niitä).

Aseeton vastarinta perustuu erittäin suuressa määrin uskoon henkisten voimavarojen käyttömahdollisuuksiin aseellisenkin voiman haltijaa vastaan.

Asetettaessa aseettomalle vastarinnalle konkreettisia tavoitteita on perusedellytyksenä kaikkien käytävissä olevien turvallisuuspoliittisten mahdollisuuksien vertailu. Ellei näin menetellä, päämäärät, tavoitteet ja keinot joutuvat ristiriitaan keskenään. Sattumanvaraisuuteen luottaminen on väärää ja vaarallista turvallisuuspolitiikkaa.

Aseettoman vastarinnan konkreettisten tavoitteiden asettaminen on vaikeata johtuen vaikeudesta arvioida yleisiä toimintamahdollisuuksia ja toiminnan edellytyksiä. Tällaisina tavoitteina ja toiminnan suunta-
viivoina tulevat kyseeseen muun muassa

- osoittaa maahantunkeutujalle sen toiminnan epäoikeutus ja epämieluisuus,

- säilyttää väestön yhteenkuuluvaisuudentunne ja moraalitunne vaikeis-
sakin olosuhteissa sekä
- osoittaa ulkopuolisille valtioille sekä kansainvälisille turvallisuus-
järjestöille (YK) kansakunnan pyrkimys ja tahto säilyttää itse-
näisyytensä tai saavuttaa se.

Aseettomasti suoritettavan tai suoritettavaksi suunnitellun vastarinnan tavoitteisiin, mahdollisuuksiin ja menetelmiin vaikuttavat seuraavat tekijät:

1. Kyseessä olevan valtion (kansan) poliittinen ja strateginen asema.
2. Oikeuksien loukkaamisen yleinen luonne (maahan tunkeutuminen, vallankäyttö).
3. Loukkaajan ja kohteena olevan valtion aikaisemmat suhteet.
4. Loukkaajan (maahantunkeutujan) asennoituminen, toiminta ja toimintansa motivointi.
5. Loukkaustapahtumien vaikutus muihin valtioihin ja kansainväli-
siin turvallisuusjärjestöihin. Niiden asennoituminen, ulkopuolinen
painostus, eskalaatio, avun saanti.
6. Kokonaisvastarinnan (aseellisen ja aseettoman) yleiset mahdolli-
suudet. Loukkauksen kohteeksi joutuneen kansan yleinen hen-
kinen kestävyys.

Puheena olevan vastarinnan yleiset tavoitteet ja suunta-
viivat muodostavat pelkistettynä kolmitahoisen
vaikutuspyrkimysten kentän, jossa toiminta kohdistuu

- kansakunnan suvereniteetin loukkaajaan,
- ulkopuolisiin valtioihin ja
- omaan väestöön.

Aseettoman vastarinnan tekniikka voidaan luokitella usealla tavalla.
Tällöin voidaan käyttää muun muassa seuraavia luokitteluja:

joko	tai
— huomionkiinnittämistekniikka	— protestointi
— yhteistyön välttäminen ja	— yhteistyöstä pidäytyminen ja
— yleinen tottelemattomuus	— aktiivinen toiminta

Aseettoman vastarinnan ryhmittelyperusteina tulevat kyseeseen
muun muassa:

- toiminnan voimakkuusaste ja laatu,
- toiminnan organisointiaste,
- toiminnan "laillisuus"aste,
- osallistumisen voimakkuus ja rakenne sekä
- toiminnan vaikutuskenttä.

Toisen maailmansodan aikaisten kokemusten perusteella voidaan arvioida yhteistyön välttämisen olevan väkivallattoman vastarinnan keskeisintä tekniikkaa. Toisaalta miehittäjien informoinnin (huomionkiinnittämistekniikan) merkitys on muistettava. Informointi ei merkitse yhteistyötä, vaikka miehittäjän propaganda saattaa yrittää käyttää informointimielessä suoritettuja kontaktipyrkimyksiä hyväkseen.

Aseettoman vastarinnan **toiminnallisia kategorioita** ovat muun muassa

- maan hallitus,
- muut viranomaiset,
- kirkko,
- järjestöt,
- tiedotuslaitos,
- opetuslaitos,
- tuotantoelämä sekä
- kansalaiset yksityisinä henkilöinä.

Maahantunkeutumisen kohteeksi joutuneen valtion hallituksen potentiaaliset toimintamahdollisuuksien kategoriat ovat

- a. Miehittäjä pakottaa hallituksen eroamaan, vangitsee sen jäsenet ja asettaa maahan "nukkehallituksen" tai sotilashallinnon.
- b. Hallitus (tai osa siitä) mukautuu näennäisesti yhteistoimintaan maahantunkeutujan kanssa, mutta pyrkii samalla kaikin mahdollisin keinoin (neuvotteluin ym) torjumaan maahantunkeutujan aikomuksia ja vaikutusta.
- c. Hallitus vetäytyy "maan alle" tai maanpakoon johtaen vapaan kansakunnan symbolina vastarintaa.

Vaikkakin väestön spontaani esiintyminen on ollut aseettomassa vastarinnassa keskeisenä elementtinä lähinnä alkuvaiheessa, mainittu vastarinta edellyttää sekä tehokkuuden että miehittäjän tarpeettomiin väkivaltaisuuksiin provosoimisen välttämiseksi tehokasta **organisointia**.

Vastarinnan organisoinnissa ovat hallitus, virkakoneisto, kirkko, järjestöt ja tiedotuslaitos keskeisessä asemassa. Niiden oma toiminta ja esimerkki, väestölle antama informaatio sekä käyttäytymis- ja toimintaohjeet muodostavat perustan väestön henkisen kestokyvyn ylläpitämiselle ja sen ohjaamiselle laajapohjaiseen vastarintaan. Väestön vastarintaan organisoinnissa muodostavat maahantunkeutumisen sisältämä oikeuksien loukkaus sekä loukkauksen kohteena olevan yhteiskunnan normatiiviset tekijät vastarinnan organisoinnin henkisen peruslähtökohdan.

Vastarinnan tehokas koordinointi on elimineen muodostaa organisoinnissa avainkysymyksen.

Aseettomasta vastarinnasta saatujen aikaisempien kokemusten perusteella sen päämerkitys on keskittynyt väestön henkisen kestokyvyn ylläpitämiseen vaikeina aikoina (mm. omat sortovuotemme). Sen avulla on kyetty tietyissä tapauksissa (mm. Suomessa tsaarinvallan aikana ja Norjassa saksalais miehityksen aikana) rajoittamaan vieraan vallanpitäjän pyrkimyksiä oikeuksien loukkaamistoimenpiteisiin. Huomattakoon, että muun muassa Suomessa ja Norjassa ymmärrettiin aseellisen vastarinnan merkitys sitä selvemmin mitä kauemmin vieraan vallanpitäjän kautta jatkui.

Pyrittäessä tarkastelemaan aseettoman vastarinnan mahdollisuuksia suomalaisissa olosuhteissa on asiaan vaikuttavina yleisinä perusteina otettava huomioon seuraavat tekijät:

1. Kansainvälinen yleistilanne ja Suomen strateginen asema.
2. Kyseessä olevasta vastarinnasta saadut kokemukset.
3. Suomalaisen yhteiskunnan yleiset tavoitteet.
4. Kansainvälisten sopimusten asettamat velvoitteet.

Vaikkakaan Suomi ei sijaitse varsinaisessa painopistesuunnassa potentiaalista Idän ja Lännen välistä konfliktia ajatellen, maamme sijainti suurvaltaliittoutumien välissä sekä yleisstrategisesti tärkeiden Itämeren alueen ja Kalottialueen vaikutuspiirissä merkitsee sitä, että julistautuminen yksinomaisen väkivallattoman vastarinnan kannattajaksi, siihen luottajaksi ja luopuminen aseellisesta vastarintakyvystä horjuttaisivat Pohjolan tasapainoa. Kyseessä olisi myös Suomen puolueettomuuden perustan romahtaminen ja kaikkien niiden suhteiden vaikeutuminen,

joita Suomi on puolueettomuuspyrkimyksillään kyennyt rakentamaan. Pitäytyminen vain väkivallattomaan vastarintaan merkitsisi luopumista nykyajan konfliktialttiissa ja monisidonnaisessa maailmassa tarpeellisen hyökkäystä ennalta ehkäisevän kyvyn rakentamisesta. Väkivallattoman vastarinnan lähtökohtatilanteena saattaa olla toivoton yritys rakentaa "raunioista" riittämättömin rakennusmenetelmin ja välinein.

Saatujen kokemusten perusteella väkivallaton vastarinta voidaan suomalaisen yhteiskunnan puolustuskeinona nähdä aseellisen vastarinnan täydentäjänä ja jatkovaiheena olosuhteissa, joissa säännöllisestä aseellisesta vastarinnasta on jouduttu luopumaan. Tässä täydentämismieleessä sitä voidaan pitää myös välttämättömyytenä, johon on valmistauduttava ja jota saatetaan tarvita "normaali" aikanakin torjumaan epäsuoran strategian menetelmin tapahtuvia hyökkäyksiä.

Sisäpoliittisista erimielisyyksistä, nykyaikalle tunnusomaisesta kansainvälisyyden korostamisesta, sodan kuvan epäselvyydestä ja eräistä pasifistisista piirteistä huolimatta Suomen kansan enemmistö koee suoritettujen tutkimusten mukaan yhteiskuntansa aseellisen puolustamisen arvoiseksi ja tuon puolustamisen myös mielekkääksi.

Solmimiimme kansainvälisiin sopimuksiin sisältyvät tietyt velvoitteet ovat luonteeltaan sellaisia, että ne edellyttävät aseellista puolustuskyykyä (Haagin sopimukset, Ahvenanmaata koskevat sopimukset, YYA-sopimus). Sopimusten taustaa vasten nähtynä pitäytyminen vain aseettoman vastarinnan periaatteeseen merkitsisi puolueettomuusaseman joutumista kyseenalaiseksi tai suorastaan siitä luopumista.

Aseettoman vastarinnan kuuluessa kansakunnan kaikkien voimavarojen hyväksikäyttöön kriisitilanteessa sen organisointia ei saa jättää improvisoinnin varaan, vaan sen kaikki potentiaaliset vaihtoehtotilat tulisi saattaa huolellisen inventoinnin ja analyysin kohteeksi sekä suunnitella ja valmistella tarpeelliset organisaattoriset toimenpiteet. Kyseisen organisoinnin pääarvostelukriteerit ovat toiminnan nopeus, varmuus ja laajapohjaisuus. Meidän olisamme ne perustuvat ensisijaisesti yllättävän hyökkäyksen näkemiseen sinä vaarallisimpana vaihtoehtona, jota varten koko maan puolustustamme on kehitettävä.

Suunniteltaessa aseettoman vastarinnan organisointia maassamme on keskeisenä kysymyksenä huolehtiminen maan laillisen johdon ja

väestön yhteistoiminnan mahdollisuuksien järjestämisestä. Virkakoneistomme sekä kouliintunut monitahoinen ja laajapohjainen järjestökoneistomme samoin kuin kirkkomme seurakuntineen muodostavat sopivia runkoja vastarintaverkon organisoinnille sekä sen kontaktijärjestelmän, jonka avulla kansalaiset voidaan saada osallistumaan suunniteltuun vastarintaan.

LÄHTEITÄ

Kirjallisuus

- Andrew R. Molnar (ym) Headquarters, Department of the Army (U.S.A.)
Human Factors Considerations of Underground in Insurgencies,
Department of the Army Pamphlet n:o 550—104, 1966
- Adam Roberts (toim.)
The Strategy of Civilian Defence, Lontoo 1967
- Theodor Ebert
Gewaltfreier Aufstand, Alternative zum Bürgerkrieg, Freiburg 1968
- Päiviö Tommola (toim.)
Finlands ofärdsår (alkuteos Venäläinen sortokausi Suomessa), Tukholma
1963
- Jahn Otto Johansen
Tsjekkoslovakias skjebnetime, Oslo 1968

Lehtiartikkelit

- Dietrich Genschel
Lehren aus dem zivilen Widerstand in der Tschechoslowakei, Wehrkunde
17 (1968) 10:502 → 2½
- Alf Edeen
Det tjeckoslovakiska exemplet, Tidskrift för kustartilleriet 28 (1968)
2:42 → 4½
- Alf Edeen
Psykologiskt försvar i Tjeckoslovakien, Befäl-51 (1968) 5:198, Hemvärnet
28 (1968) 7:14 → 2
- Reijo Nikkilä
Tsekkoslovakian väkivallaton vastarinta, Ydin 2 (1968) 5:140 → 2
- Reidunn Kiuru — Aino Perkkiö — Leena Pyrrö
Norjan väkivallaton vastarinta II maailmansodan aikana, Ydin 2 (1968)
5:153 → 3
- Aimo Pajunen
Väkivallaton vastarinta ja Suomi, Suomen Kuvalehti 52 (1968) 41:36 → 2

On passive resistance

During the last years the question about the significance and the possibilities of passive, non-violent resistance in the defence of the society has aroused greater interest than perhaps ever before. Then it has appeared as an independent form of activity and as a way of reacting, but also in connection with and as support of violent resistance.

It can be said that passive resistance and armed defence have the same **general aim:**

- to force the offender of the rights and of the status of a nation to give up his offensive activities or plans or at least to limit them.

Passive resistance is to a great extent based on the belief on the possibilities of mental resources against armed power.

The primary presupposition as far as the concrete aims of passive resistance are concerned has been the comparison of all the possibilities of security policy. Unless this is done, the aims, objectives and methods will come into conflict. It is wrong and dangerous security policy to depend on chance.

It is difficult to state the concrete aims of passive resistance, due to the difficulty to estimate the general presuppositions and possibilities to act. Such lines of aims are for instance:

- to show the invader that his activities are unjust and undesirable
- to maintain the sense of solidarity and morality of the population even in difficult circumstances,
- to show the nations not involved and the international security organisations (UN) the efforts and the will of the nation to maintain its independence or to gain it.

The technique of passive resistance can be classified in several ways. The writer suggests the following classification:

either	or
— the technique of drawing attention	— protesting
— the avoidance of co-operation	— restraint from co-operation
— general disobedience	— active action

Passive resistance can be grouped on the ground of the following facts:

- the degree of intensity and the quality of the action
- the degree of organisation of the action
- the degree of "legality" of the action
- the intensity and the structure of participation as well as
- the field of activity.

On the grounds of the experience gained in the Second World War it has been estimated that, the avoidance of co-operation would be the most essential technique of non-violent resistance. On the other hand one should not forget the significance of the information to the invader (technique of drawing the invader's attention). Information does not mean co-operation, although the invader's propaganda may try to avail itself of the contact efforts which have been made in order to inform the invader.

Though Finland is not situated in the strategically central area when thinking of the potential conflict between the East and the West, it is situated between the alliances of the great powers and in the field of activity of the Baltic area and the so-called Cap area, which are of strategic importance. This means that if Finland declares to be a supporter of non-violent

resistance alone and rejects the capability to armed resistance, the so-called balance of the North would be shaken. The foundation of the Finnish neutrality would collapse and all the relationships would become more difficult, the relationships which Finland has been able to build up when aiming at neutrality. Using only non-violent resistance would mean losing the ability to prevent invasions in the present-day world of many dependences and conflicts. The starting point for non-violent resistance might be a hopeless effort to build "out of ruins" with insufficient building methods and equipment.

On the grounds of the experience gained, non-violent resistance as a means of defence in the Finnish society can be seen as completion to armed resistance and as a continuation stage in circumstances where regular armed resistance must have been given up. In this sense it can be considered inevitable. We have to prepare ourselves for it and we may need it in "normal" time to repel attacks made with the methods of indirect strategy.